

گزارشی از سازمان و فعالیت‌های مرکز

عالیه ارفعی

ipm.info@vax.ipm.ac.ir

ایجاد تسهیلات به منظور استفاده از فرصت مطالعاتی برای دانشگاه‌های در مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات؛

ایجاد زمینه‌های مناسب برای جذب ریاضیدانان و فیزیکدانان ایرانی مقیم خارج.

ارکان و تشکیلات

عالی ترین عضو اجرایی مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات، رئیس مرکز است که با حکم وزیر فرهنگ و آموزش عالی منصوب می‌گردد. از ابتدای تأسیس تاکنون، محمدمجود لاریجانی عهده‌دار این سمت بوده است. رئیس مرکز، به منظور تحقق اشراف و ناظرت عالیه بر حسن انجام امور علمی و اجرایی، از بازوهایی معین مدد می‌جوید که اهم آنها عبارت اند از: شورای علمی، قائم مقام، معاونان بخش‌های فیزیک و ریاضی، مدیر اجرایی، دفتر ریاست.

شورای علمی

مرکز دارای یک شورای علمی ۷ نفره به این شرح است: رئیس مرکز، سه تن از ریاضیدانان و سه تن از فیزیکدانان با حکم وزیر فرهنگ و آموزش عالی. پس از اتمام دوره عضویت اعضای شورای علمی—که به تابع صورت می‌گیرد—اعضای جدید به پیشنهاد باقی‌مانده اعضای شورا و موافقت رئیس مرکز و حکم وزیر فرهنگ و آموزش عالی تعیین می‌گردند. در اساس نامه مرکز انتخاب مجدد اعضاء بلا منانع اعلام شده است.

اعضای سابق و فعلی شورا تا پایان سال ۱۳۷۵ (بر حسب حروف الفباء)

اعضای سابق	اعضای ریاضیدان	اعضای فیزیکدان
فرهاد اردلان	غلامرضا خسروشاهی	حسام الدین ارفعی
مهندی رجبعلی پور	محمود حصارکی	شاهین روحانی
سیاوش شهشهانی	امید علی شهنی کرمزاده	مهندی گلشنی

وظایف شورای علمی

امهات وظایف شورای علمی مرکز به قرار زیر است:

- تعیین خط مشی مناسب به منظور تحقق اهداف مرکز؛
- بررسی طرح‌ها و برنامه‌ها و نظارت بر پیشرفت امور؛
- تهییه و تدوین آینین‌نامه‌های علمی مورد نیاز مرکز و پیشنهاد آنها در قالب مقررات جاری؛

این گزارش را با استعاره‌ای پرمعنا و جالب که ریاست مرکز همواره از آن استفاده می‌کنند شروع می‌کنیم: مرکز تحقیقات همان‌تو با غایی است که محققان گل‌های آن هستند و مدیریت مرکز با غایان آن. بدیهی است که سلامت و طراوت گل‌ها منوط به دقیق مدام و ظرافت‌کاری با غایان است. تا کنون غنچه‌های بسیاری در این باغ شکوفا شده‌اند، و صبر و حوصله برای نگهداری و نظارت بر شکوفایی غنچه‌های دیگر و رویش و بازی و باروری غنچه‌های جدید، علی‌رغم وجود آفات و تندبادها و بوران‌ها، کماکان ادامه دارد، و دقیق تقام با صوری با غایان، ان شاء الله گل‌های سرسبزتر و پرشاطاطری به بار خواهد آورد.

اهداف

هدف اساسی مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات—که بر اساس مصوبه شورای گسترش عالی، مورخ ۱۳۶۵/۹/۱۲ تأسیس شده است—احیا و گسترش علوم پایه از طریق تشکیل صاحب‌نظران و محققان، و انجام و ترویج و تقویت تحقیق و تبع در زمینه‌های فیزیک نظری و ریاضیات است. این مطلب در ماده ۲ اساس نامه مرکز درج شده است.

اما این مرکز برای خود رسالتی جامع‌تر قائل است: تربیت پژوهشگران این دو رشته بنیادین علم، ایجاد باور نسبت به اهمیت علوم پایه به عنوان علوم مادر و ارتقای این علوم در نظام پژوهشی کشور.

وظایف

وظایف مرکز به شرح زیر در ماده ۳ اساس نامه آن آمده است:

- تحقیق در زمینه‌های فیزیک نظری و ریاضیات، به طور مستقل یا با همکاری سایر مرکز علمی داخل و خارج کشور؛
- کمک به انتشار نتایج ارزنده علمی در رشته‌های فیزیک نظری و ریاضیات؛

- ایجاد ارتباط فعال و سازنده و متقابل علمی با سایر مرکز و جوامع علمی و پژوهشی در داخل و خارج کشور از طریق برگزاری سمینار کارگاه‌های آموزشی، مبادله محقق، و اجرای طرح‌های تحقیقاتی مشترک برای دست‌یابی به آخرین نتایج علمی و تحقیقاتی در زمینه‌های یادشده؛
- همکاری با دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور در امور آموزش و پژوهش در مقاطع دکترای رشته‌های فیزیک نظری، ریاضیات، و علوم کامپیوتر؛

با اینکه در اساس نامه ترتیبات انتخابِ معاونان و نیز مدتِ اشتغال آنان حدود وظایف و مسؤولیت‌ها به صراحت ذکر نشده است، ولی در مرکز رویه‌ای برای این مساله برگزیده شده است که بنا بر شرایط و مقتضیات و اولویت‌ها قابل تغییر است. رویه معمول این است که ریاست مرکز نامزدهای پیشنهادی خود را، پس از بررسی نظرات شورای علمی، به این سمت منصوب می‌کند. برای استفاده از اندیشه‌های نو و استفاده از توان‌ها و شیوه‌های مدیریتی گوناگون، این دوره‌ها—به جزء مورد استثنایی—دو ساله بوده است.

معاونان فیزیک	
حسام الدین ارفعی	فروردين ۶۸ تا تير ۷۰
شاهین روحانی	تير ۷۰ تا آبان ۷۲
فرهاد اردلان	آبان ۷۲ تا اسفند ۷۴
امیر آقامحمدی	اسفند ۷۴ تا کنون

معاونان ریاضی	
سیاوش شهرشانی	فروردين ۶۸ تا مهر ۷۳
حسین ذاکری	مهر ۷۳ تا آبان ۷۵
غلامرضا خسروشاهی	آبان ۷۵ تا کنون

تشکیلات بخش‌ها

رؤسای بخش‌های فیزیک و ریاضی مرکز به منظور تسهیل امور پژوهش در واحدهای تابعه خود، زیرمجموعه‌های اداری و تصمیم‌گیرنده کوچک‌تری به وجود آورده‌اند. در حال حاضر تشکیلات اداری هر بخش به شرح زیر است:

- رئیس علمی بخش، که یکی از معاونان مرکز است.
- کمیته علمی بخش، که ناظر علمی بخش است و علاوه بر رئیس بخش، از اعضای فیزیکدان و یا ریاضیدان شورای علمی (بر حسب مورد) و سه عضو دیگر—که به پیشنهاد شورای بخش و تأیید شورای علمی مرکز و حکم رئیس مرکز به این سمت منصوب شده‌اند—بهره می‌برد.
- دفتر بخش، که زیر نظر کارشناس بخش و با بهره‌مندی از وجود یک کمک‌کارشناس، در خدمت پژوهشگران انجام وظیفه می‌نماید.
- مرکز کامپیوتر و شبکه.

مدیر اجرایی

به منظور حصول به هدف اصلی مرکز، یعنی انجام تحقیقات و تدبیت شخصیت علمی و ایجاد اعتماد به نفس علمی، تشکیلات پشتیبانی چندی مورد نیاز است، که نظام اداری قوی یکی از آنها است. نظام اجرایی و اداری قادر تبدیل هم‌پای نظام مدیریت علمی رشد می‌یابد و در واقع این دو، اجزای مقوم یکدیگر محسوب‌اند. دقت و درایت در تحقق برنامه‌ها و تصمیمات شوراهای مرکز،

— تأیید بودجه سالانه و چگونگی تخصیص آن؛

— تعیین ضوابط ارتباط علمی با سایر مراکز آموزشی عالی و مراکز پژوهشی داخل و خارج کشور؛

— بررسی و تصویب درخواست‌های استفاده از کمک‌هزینه‌های تحقیقاتی و فرصت‌های مطالعاتی شورای علمی.

با گسترش ابعاد تحقیقاتی مرکز شورای علمی بخش‌های از وظایف خود را، به منظور ارتقای کارایی، به کمیته‌های علمی بخش‌ها تفویض کرده است.

شورای علمی هر ماه یک بار تشکیل جلسه می‌دهد.

شورای اجرایی مرکز

به منظور اشراف کلیه مسؤولان بر روند امور اجرایی و ارائه پیشنهادهایی در خصوص ارتقای بهره‌وری در امور اجرایی و پشتیبانی، شورای اجرایی مرکز، مشتمل از رئیس مرکز (رئیس شورای اجرایی)، مدیران بخش‌های ریاضیات و فیزیک، مدیر اجرایی، و مشاوران اجرایی رئیس، هر هفته جلسه‌ای را به منظور بررسی امور اجرایی و برنامه‌ریزی برای تصمیم‌گیری بهینه در مرکز منعقد می‌سازند. نخستین جلسه این شورا در مهر ماه ۱۳۶۸ تشکیل شد، و این جلسات کما کان ادامه دارد. تصمیمات شورای اجرایی در حکم مصوبات مرکز قلمداد می‌شود.

قائم مقام مرکز

با وجود اینکه در ساختار سازمانی مرکز ذکری از قائم مقام نیامده است، ولی از سال‌های نخستین تشکیل مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات، ضرورت انتخاب فردی به عنوان قائم مقام احسان شد و از ابتدای امر تا کنون دکتر سیاوش شهرشانی عهده‌دار این سمت بوده است و در امور مختلف از جمله امور اجرایی، تحقیق نظارت بهینه بر کلیه بخش‌ها و بهویژه بر بخش‌های تحت نظر دفتر ریاست (نظیر کتابخانه و واحد کامپیوت) طرف مشورت رئیس مرکز قرار می‌گیرد.

قائم مقام مرکز در کلیه جلسات شورای علمی و شورای اجرایی حضور دارد.

معاونان

ریاست مرکز دارای دو معاونت علمی است که امیر هدایت پژوهش را که ستون اصلی فعالیت‌های مرکز است—در سطح کلان بر عهده دارند و بر حسن انجام امور بخش‌های ریاضی و فیزیک نظارت دائم می‌کنند. وظیفه معاونت‌ها، که بازوهای معین ریاست مرکز به شمار می‌روند، حفظ و ارتقای کیفیت محصولات پژوهشی و استمرار کار و حجم تولید علمی پژوهشگران (مطابق شاخص‌های متعارف و متداول ارزیابی علمی در جهان) است.

تلاش و همت دست‌اندرکاران گنجینه‌ای از ۱۳,۱۴۵ نسخه کتاب و ۴۲۶ عنوان نشریه فراهم شده است.

بخش‌های مختلف این کتابخانه (سفراش، فهرست‌نويسي، و اamanات) به صورت کامپيوتری عمل می‌کنند و مراجعه‌کنندگان می‌توانند با استفاده از ترمینال‌هايی که به همین منظور در کتابخانه نصب شده است اطلاعات مورد نياز خود را در مورد مجموعة کتابخانه به صورت ساده و ترکيبي با سرعت و دقت کسب نمايند. با قرارگرفتن کامپيوترها بر روی شبکه اين سرعت مضاعف شده است. کتابخانه همچنین با بهره‌گيری از ديسك‌هاي فشرده نوري امكان استفاده از مراجع پرچم را در فضايي اندک فراهم آورده است.

کتابخانه به صورت قفسه‌باز اداره می‌شود و منابع آن به روش رده‌بندی کتابخانه‌كنگره امريكا تنظيم شده است.

گسترش خدمات کتابخانه

مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات، با تئیت گسترش خدمات کتابخانه‌ی خود، از بدء تأسیس به تعیین خدمات به مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی مستقر در تهران و شهرستان‌ها همی‌گمارده است. علاوه بر ایجاد امکان عضویت برای اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی و دانشجویان دوره‌های کارشناسی ارشد و دکترا، ارائه خدمات تصویربرداری و ارسال مقالات مورد تقاضا نيز از سال ۱۳۷۲ آغاز شده است.

در حال حاضر (اسفند ۱۳۷۵) تعداد اعضای کتابخانه بالغ بر ۹۷۰ نم است.

واحد کامپيوتر و شبکه

مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات با بیانشی دوراندیشانه و فعالیتی پی‌گير توانيته است نام ايران را بر روی نقشه‌های شبکه‌ي بين الملل ثبت کند. پس از پذيرفته شدن مرکز به عنوان نماينده مراکز آموزشی و تحقیقاتی کشور در مجمع اروپا ي شبكه‌های تحقیقاتی (EARN)، در آذر ماه ۱۳۷۰ مرکز نخست به صورت يك ترمینال به دانشگاه لینتس اتریش متصل شد. در ۱۱ دی ماه ۱۳۷۱ (آغاز سال ۱۹۹۳) اتصال رسمي مرکز به عنوان يك گره شبکه بیت‌بیت آغاز گردید و به فاصله چند ماه مرکز به شبکه اينترنت نيز ملحق شد.

در حال حاضر مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات عنوان رسمي ثبت‌کننده نام‌های دائمی شبکه اینترنت (domain name registry) با پسوند ".ir" را احراز کرده است و علاوه بر این تأمین‌کننده خدمات اینترنت (Internet service provider) نيز می‌باشد. اتصال بیشتر دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی کشور به شبکه جهانی اینترنت از طریق این مرکز صورت می‌گيرد. همچنین پس از ادغام مجمع EARN در مجمع شبکه‌های آموزشی و پژوهشی موارء اروپا (TERENA)، مرکز به عنوان نماينده کشور در اين سازمان نيز پذيرفته شده است.

شناخت درست از اولويت‌ها و محدودیت‌ها و تنظیم برنامه عمل برای رسیدن به هدف اصلی مرکز، و در نهايیت تنظیم و تنسيق ترتیبات اداری—به عنوان بخشی که در خدمت هیأت علمی و محققان باشد—از وظایف ملموس مدیریت اجرایی است.

در حال حاضر واحد مدیریت اجرایی واحد‌های پشتیبانی زير را در بر می‌گيرد:

— دبیرخانه:

دبیرخانه مرکز از جمله واحد‌های است که كلیه بخش‌های مختلف اجرایی و تحقیقاتی را زير پوشش خدمات خود قرار می‌دهد. وصول و ایصال کلیه مکاتبات، ضبط و بايکاني، انجام امور تابيي، تکثير استاد، و پي‌گيري بسياري از امور مرکز بر عهده اين واحد است. اين واحد در موقع برگزاری کنفرانس‌ها به صورت دبیرخانه کنفرانس نيز عمل می‌نماید.

— حسابداری:

وظيفة تنظيم استاد و انجام امور مالي مرکز را بر عهده دارد.

— امور عمومي:

خدمات پشتيبانی—نظير امور مربوط به نقلیه، كارپدازي، تأسیسات، انبادراري، و خدمات تحت نظارت اين واحد قرار دارد.

— کارگزيني:

امور مربوط به تنظيم قراردادهای استخدامي، تفويقات، و مسائل رفاهي کارکنان و محققان مرکز را عهده دار است.

دفتر رياست

از ديگر زيرمجموعه‌های ساختاري مرکز که تحت نظر و نظارت مستقيم رئيس و قائم مقام مرکز قرار دارد، دفتر رياست است. اين واحد مشتمل از بخش‌های گوناگون و كليدي مرکز است. کتابخانه، بخش کامپيوتر، روابط بين الملل، بودجه، و تشکيلات از جمله بخش‌های اين دفتر محسوب می‌شوند. در اوائل تأسیس مرکز و نظر به نياز به وجود يك بخش انتشاراتي، واحد انتشارات نيز، على رغم آنکه در ترتیبات سازمانی پيش‌بیني شده بود، به عنوان زيرمجموعه‌ای از دفتر رياست تأسیس شد (صفحة ۱۲ را نيز ببینيد).

كتابخانه

با توجه به نقش ارزنده کتب و مجلات روزآمد در امور پژوهش‌های نظری، مرکز از آغاز تأسیس به ايجاد يك کتابخانه مجهز اهتمام خاصی داشته است. کار تأسیس کتابخانه همزمان با تأسیس مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات در سال ۱۳۶۸ آغاز شد و کتابخانه رسميا در زمستان ۱۳۷۰ با ۳۰۰ عنوان نشریه و ۲,۶۱۲ جلد کتاب کار خود را آغاز کرد. تا امروز با

دانشمندان بپردازد. تا کنون حدود ۴۰ مدعو از این کشورها در مرکز حضور کوتاه یا بلندمدت داشته‌اند.

با توجه به کیفیت تحقیقات علمی در مرکز، سازمان تربیتی و علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد (يونسکو) طی دو قطعنامه در کنفرانس‌های عمومی یونسکو ضمن تأیید فعالیت‌های مرکز، به لزوم تبدیل آن به پایگاهی منطقه‌ای پرداخته و چنین تمایلی را به تصویب اعضا رسانیده است.

اجتماعات علمی در مرکز

از دیگر وظایفی که بخش روابط بین‌الملل به صورت پشتیبان در آن ظاهر شود تشکیل اجتماعات علمی در مرکز است. امروزه تحقیق در انزوا عملی نیست و گرایش به اشتراک‌مساعی در امیر پژوهش روندی رو به افزایش در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی است.

از اغاز فعالیت، مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات به طور متوسط سالانه با نیمه سه اجتماع بین‌المللی با حضور صاحب نظرانی از کشورهای مختلف، و نزدیک به هشتاد سمینار و سخنرانی انفرادی و بیش از ۱۵ درس فشرده در سطوح پیشرفته بوده است.

تا کنون مجموعاً حدود ۱۰۰ میهمان از خارج از کشور به مدت‌های گوناگون (از یک روز تا یک سال) و به دفعات گوناگون در مرکز حضور داشته‌اند (صفحات ۱۷ و ۱۸ را نیز ببینید).

فعالیت‌های پژوهشی در مرکز

فعالیت‌های تحقیقاتی در مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات به دو شیوه صورت می‌پذیرد:

اول، توسط محققان مقیم مرکز. این نوع تحقیقات در قالب هسته‌های تحقیقاتی، که غالباً مشکل از یک یا دو محقق ارشد می‌باشد، انجام می‌پذیرد. دوم، توسط محققان غیرمقیم مرکز. این نوع تحقیقات معمولاً در قالب پژوهش‌های تحقیقاتی‌ای که مجریان آنها در مؤسسات عالی دیگر مقیم‌اند انجام می‌گیرد.

مدیر و اعضای هسته‌های تحقیقاتی از محققان مقیم مرکز می‌باشند و غالباً فعالیت‌های پژوهشی آنان‌را اعم از تحقیق، تشکیل کلاس‌های درسی، برگزاری کارگاه‌های علمی، و غیره در مرکز صورت می‌گیرد. دوره فعالیت این محققان دو یا سه سال می‌باشد. مجریان و اعضای طرح‌های غیرمقیم پژوهشی مصوب شورای علمی بخش‌ها، محققانی هستند که عمدتاً امور پژوهشی خود را در خارج از مرکز راهبری می‌کنند.

از دیگر مسائی که ذکر آن در باب فعالیت‌های پژوهشی مرکز ضروری می‌نماید، سیاست عدم اعطای شغل دائم به محققان مرکز است. این سیاستگذاری با دو هدف انجام شده است: جلوگیری از ضعف ماضعف دانشگاه‌ها (با توجه به بنیه محدود آنها در شاخه‌های علوم پایه)، و در امان ماندن از بلیه رسوب علمی. بنا بر این سیاست، استمرار وجود هسته‌های پژوهشی

از اوخر سال ۱۳۷۵ سرعت اتصال شبکه‌ای مرکز به خارج از کشور به ۱۲۸kb در ثانیه افزایش یافت که امید است این نیز در آینده نزدیک به چندبرابر تبدیل شود. دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی کشور که از این اتصال استفاده می‌کنند با خطوط استیجاری یا از طریق VSAT به مرکز مرتبط می‌شوند.

علی‌رغم هزینه سنگین راه‌اندازی و ارائه خدمات شبکه، مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات کوشش کرده است خدمات شبکه اینترنت را در اختیار جامعه علمی کشور قرار دهد و مفتخر است که پیشتر ارائه و گسترش فرهنگ کار با شبکه‌های پژوهشی جهانی در محیط علمی داخل کشور می‌باشد.

برای اطلاع بیشتر مراجعه کنید به <http://www.nic.ir>

روابط بین‌الملل

تمایل مرکز به بهره‌گیری از همکاری استادان و دانشواران سایر کشورها و ارتباط سازنده علمی با سایر مراکز دانشگاهی، از همان ابتدا و در اساس نامه مرکز تجلی یافت. در ماده ۳، که به بیان وظایف مرکز می‌پردازد، دو بند صراحتاً به این تمایل توجه دارد؛ در بندۀ ۱ و ۳ از ماده ۳ اساس نامه مرکز چنین آمده است:

– انجام تحقیقات در زمینه‌های فیزیک نظری و ریاضیات به طور مستقل و همچنین با همکاری سایر مراکز علمی داخل و خارج کشور؛

– ایجاد ارتباط فعال و سازنده و متقابل علمی با سایر مراکز و جوامع علمی و پژوهشی در داخل و خارج کشور از طریق برگزاری سمینار میادله محقق، اجرای طرح‌های تحقیقاتی مشترک، و ...

برای تحقق این امر، مرکز با بیش از یک‌صد مؤسسه تحقیقاتی مشابه و سازمان‌های بین‌الدولی یا بین‌المللی در سطوح مختلف در ارتباط می‌باشد، که از این میان می‌توان به مؤسسات برجسته تحقیقاتی ای نظری انتیتوی لاند او در روسیه، آذربایجان، ارمنستان، و گرجستان، مؤسسه تحقیقاتی ماکس پلانک در آلمان، مرکز بین‌المللی فیزیک نظری (ICTP) در ایتالیا، و انتیتوی تحقیقات ملی فرانسه اشاره کرد.

اضافه بر تبادل اطلاعات و یافته‌های تحقیقاتی که بین مرکز و مؤسسات مشابه در جریان است، هر ساله تعدادی از محققان و استادان عالی‌قدر نیز به دعوت مرکز برای ایراد سخنرانی، ارائه دروس فشرده، و مشارکت در طرح‌های پژوهشی به ایران سفر می‌کنند.

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و افزایش امکان تردید دانشمندان روس و دانشمندان جمهوری‌های مستقل مشترک‌المنافع، مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات در صدد برآمد تا با گسترش روابط خود با دانشگاه‌ها و آکادمی‌های علوم این جمهوری‌ها به جذب تعدادی از این

در پایان سال ۱۳۷۵ پیکره‌بندی محققان بخش فیزیک بر حسب ارشدیت به این صورت بوده است: ۸ محقق ارشد و ۱۲ محقق جوان که ۱۱ نفر آنها از استادیاران دانشگاه‌ها بوده‌اند. علاوه بر آن، ۲۵ نفر عضو تماموقت هیأت علمی مرکز بوده‌اند (با قرارداد دوساله)، و ۱۶ نفر دانشجوی دکترا و ۳ محقق خارجی نیز به طور تماموقت و با حضور طولانی در مرکز در این بخش مشغول به کار بوده‌اند.

طرح‌های مستقل پژوهشی (تک‌پژوهه‌ها)

علاوه بر هسته‌های پژوهشی که دوره فعالیت آنها در ابتدا سه سال معین شده است و در صورت ارزیابی مشتبث شورای علمی (با شاخص‌های متعارف سنجش) دوره فعالیت آنان تمدید می‌شود، مرکز از طرح‌های مستقل پژوهشی که توسط استادان دانشگاه‌ها عرضه شود نیز حمایت می‌کند. طرح‌های مستقل پژوهشی غالباً طرح‌هایی یک ساله هستند. ارزیابی پیشرفت طرح‌های مستقل تحقیقاتی همه‌ساله با حضور کمیته‌های علمی بخش‌ها و بر اساس گزارش ارائه شده توسط مجری هر طرح صورت می‌پذیرد.

از ابتدای حمایت مرکز از طرح‌های مستقل پژوهشی تا کنون (اسفند ۱۳۷۵) بنا بر تصویب بخش‌های ریاضی و فیزیک، از ۱۱۲ طرح حمایت شده است.

جدول زیر تعداد تک‌پژوهه‌های هر بخش را از سال ۱۳۷۱ الی ۱۳۷۵ نشان می‌دهد (صفحات ۱۴ تا ۱۶ را نیز ببینید).

سال	ریاضیات	فیزیک
۱۳۶۹-۷۰	۱۳	۶
۱۳۷۱	-	-
۱۳۷۲	۱۱	-
۱۳۷۳	۱۴	۲
۱۳۷۴	۲۰	۵
۱۳۷۵	۱۹	۶
جمع	۷۷	۱۹

حاصل فعالیت‌های پژوهشی

تعداد رو به ازدیاد گزارش‌های تحقیقاتی و ارتقای کیفی تحقیقات نشان از خیزش مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات و تحکیم جایگاه تحقیقات علوم پایه در نظام پژوهشی کشور دارد. نگاهی به رونو رشی تعداد مقالات پژوهشی منتشره توسط بخش‌های مختلف، از بدئ تأسیس تا پایان ۱۳۷۵، مؤید این ادعا است. تا پایان سال ۱۳۷۵ با پشتیبانی مرکز ۶۰ مقاله در ریاضیات و ۸۶ مقاله در فیزیک در مجلات معتبر بین‌المللی منتشر شده است.

و تمدید دوره فعالیت طرح‌های مستقل پژوهشی تنها با توجه به کیفیت تحقیقات به عنوان یگانه معیار ارزیابی تعیین می‌شود.

هسته‌های پژوهشی

از جمله اهداف ایجاد هسته‌های پژوهشی، نهادینه کردن یک فرهنگ پژوهشی پایا در مرکز—با ملاحظه نمودن معیارهای بین‌المللی—از سوی دیگر انجام تحقیقاتی با کیفیت بالا می‌باشد.

هسته‌های پژوهشی با پیشنهاد رؤسای بخش‌ها و تأیید شورای علمی مرکز—که تعیین خط مشی مناسب به منظور تحقق اهداف از جمله وظایف چندگانه آن است—تشکیل می‌شوند. بنابر تضمیم شورای علمی، فعالیت‌های اصلی مرکز حول چند شاخه از ریاضیات و فیزیک نظری متمرکز شده است و پژوهش در این شاخه‌ها مورد تأیید و حمایت بیشتر خواهد بود. توجه به امکانات و محدودیت‌های نیروی انسانی متخصص و محقق و نیازهای ملی نیز از دیگر مؤلفه‌های مؤثر در تشکیل هسته‌های پژوهشی در مرکز می‌باشد.

هسته‌های تحقیقاتی بخش ریاضی (۱۳۷۵)

هسته	مدیر هسته
ترکیبیات و محاسبه	غلامرضا خسروشاهی
جهت جایه‌جایی	حسین ذاکری
جهت ناجایه‌جایی	محمد مهدوی هزاوهای
سیستم‌های دینامیکی	سیاوش شهرهانی
منطق ریاضی و علوم نظری کامپیوتر	حمدی وحید‌سنجردی
نظریه گروه‌ها	محمد رضا درشه

در پایان سال ۱۳۷۵ پیکره‌بندی محققان بخش ریاضی بر حسب ارشدیت آنان به این صورت بوده است: ۶ محقق ارشد، ۶ محقق جوان، ۲۲ دانشجوی دکترا.

هسته‌های تحقیقاتی بخش فیزیک (۱۳۷۵)

هسته	مدیر هسته
ابرقارن	فرهاد اردلان
نظریه ریسمان	حسام الدین ارجمند
روش‌های توبولوژیک	وحید کریمی‌پور
روش‌های انتگرال‌پذیر	امیر آقامحمدی
سیستم‌های پیچیده	شاهن روحانی
فیزیک بنیادی	مهندی گشنی
فیزیک پلاسما	بهروز مراغه‌چی
هندسه ناجایه‌جایی	احمد شفیعی‌دهآباد
کیهان‌شناسی	رضا منصوری
نظریه میدان‌های دو بعدی	مسعود علی‌محمدی

کمک‌هزینه تحصیلی

با توجه به امکانات حاصل از استحالة اتحاد جماهیر شوروی و امکانات بالقوءة موجود در کشورهای جدید الاستقلال مشترک‌المتافع، مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات سعی در ایجاد ارتباط علمی و جذب نیروهای باکیفیت علمی بالای آنها کرد و با ایجاد جو مناسب پژوهشی در زمینه فیزیک پلاسما و ایجاد ارتباط مفید و سازنده با مؤسسه‌پژوهشی جمهوری گرجستان، موفق به تأسیس و راهاندازی دوره دکترای فیزیک پلاسما شد. آزمون دکترای این رشته در تاریخ ۱۴ بهمن ۱۳۷۴ با ۳۰ شرکت‌کننده برگزار گردید که ۵ تن از آنان برای تحصیل برگزیده شدند.

دوره دکترای منطق ریاضی

منطق ریاضی و علوم نظری کامپیوتر از جمله رشته‌هایی هستند که تا به امروز آنچنان که باید و شاید در کشور مورد توجه قرار نداشته‌اند و افراد علاقه‌مند به پژوهش در شاخه‌های منطق ریاضی یا علوم نظری کامپیوتر، به دلیل عدم دسترسی به مراکز پژوهشی فعال در این زمینه، پیشرفت زیادی نداشته‌اند. به دلیل فقدان توجه به علوم منطق ریاضی در مراکز آموزشی، تربیت دانشجو و محقق و تأسیس دوره‌های تکمیلی در این زمینه همواره به عنوان یکی از اساسی‌ترین اهداف هسته‌پژوهشی منطق مرکز مورد نظر قرار داشته است. برای تحقق این هدف و به دنبال معرفی و ارائه دروس منطق ریاضی در مراکز آموزشی و تربیت دانشجویان کارشناسی ارشد در این حوزه، شرایط برای راهاندازی دوره‌های تکمیلی این درس به تدریج فراهم گشت، و در اواسط تابستان ۱۳۷۴ برنامه پیشنهادی تأسیس دوره دکترای منطق ریاضی در مرکز رسماً مورد موافقت وزارت فرهنگ و آموزش عالی قرار گرفت. این دوره با حضور سه دانشجو فعالیت خود را آغاز کرده است. در این برنامه، که با توجه به تجربه‌های مشابه در برخی از دانشگاه‌های غربی تنظیم گردیده است، کوشش شده است تا جوانب مختلف ریاضی و فلسفی علوم منطقی در بر جسته و بعضاً بسیار معروف روسی و اروپایی) برای تدریس شاخه‌های متفاوت منطق در مرکز سنته شده است. در نخستین آزمون ورودی این دوره ۱۲ نفر شرکت کردند.

پژوهشکده سیستم‌های هوشمند

با رشد فعالیت‌ها در زمینه سیستم‌های هوشمند در طی چند سال گذشته و تشکیل گروه‌های تحقیقاتی و تبادل نظر و همکاری گسترده و منسجم پژوهشگران و برقراری محیط تحقیقاتی واقعی و مناسب در این زمینه سریعاً شدیداً شده، ضرورت ایجاد تشکلی رسمی برای تمرکز دادن و هدایت پژوهش‌ها در این زمینه احساس می‌شد. این ملاحظات، فکر ایجاد یک پژوهشکده را باور ساخت. مطالعات اولیه وزارت فرهنگ و آموزش عالی نیز طی بیست سال گذشته کوشش‌هایی برای ایجاد این شاخه از فیزیک کارنامه درخسان پژوهشی خود می‌تواند مأمون مناسبی برای این کار باشد. ادامه در صفحه ۱۶

به منظور تحقق اهداف تصریحی و ضمنی متدرج در اساس نامه مرکز در خصوص ارتقا و پیشرفت رشته‌های فیزیک نظری و ریاضیات در سطح کشور و ترغیب و تشویق نیروهای مستعد و لائق به جذب در این دو شاخه بنیادین علم، مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات از سال ۱۳۶۸ بنا بر تصویب شورای علمی تصمیم گرفت تا دانشجویان درخسان این دو رشته را شناسایی کند و اضافه بر مشمول ساختن آنها در استفاده از خدمات مرکز (نظری دوره‌های درسی، کتابخانه، شبکه پست الکترونیک) کمک‌هزینه‌ای تحصیلی نیز به صورت بلاعوض به آنان اعطا نماید.

هدف مرکز از این اقدام از دو جنبه قابل بررسی است:

- ارج نهادن به قابلیت‌های موجود از بعد معنوی؛
- ایجاد فراغت نسبی دانشجویان مستعد از دغدغه‌های مادی.

اما آنچه اقدام مرکز را از سایر فعالیت‌های مشابه ممتاز می‌سازد، نوع تعهد بر ذمہ کمک‌پذیر نه است: تنها تعهد دانشجوی مشمول دریافت کمک‌هزینه تحصیلی، کسب نمرات در سطح عالی و ارائه گزارش‌های اداری توسعه دانشگاه محل تحصیل وی مبنی بر تداوم و استمرار پشتکار او است. در حال حاضر تنها دانشجویان کارشناسی و دکترا، به شرط عدم استفاده از کمک‌هزینه‌های سایر مراکز، از این برنامه منتفع می‌گردند.

از ابتدای این طرح تاکنون روی هم رفته ۴۷ دانشجو از این کمک‌هزینه بهره‌مند گردیده‌اند که در حال حاضر کمک‌هزینه ۲۸ تن از آنان ادامه دارد.

تأسیس دوره‌های دکترا

با انسجام ابتدایی مرکز و شکل‌گیری هسته‌های تحقیقاتی، اندیشه تأسیس دوره‌های دکترا در مرکز قوت گرفت و پس از دو سال مطالعه و بررسی و انجام برخی امور اداری مربوط به کسب مجوزهای لازم، تأسیس دوره دکترا مقطع دکترا موردنیزه شد: دوره دکترای فیزیک پلاسما و دوره دکترای منطق ریاضی.

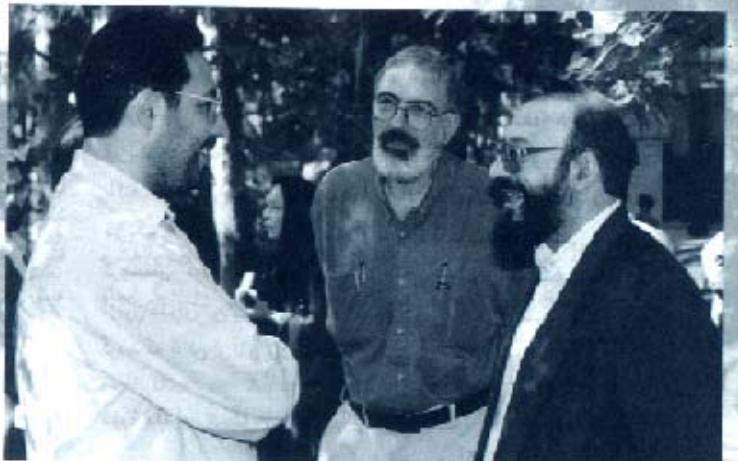
دوره دکترای فیزیک پلاسما

نظر به اهمیت خاص فیزیک پلاسما که کاربردهای وسیع آن در صنعت در چند دهه اخیر مورد توجه ویژه واقع شده است، و همچنین به دلیل کاربردهای وسیعی که در آینده به دلیل امکان جوش هسته‌ای پدید خواهد آمد، کشورهای بزرگ صنعتی سرمایه‌گذاری‌های کلانی را، اعم از آموزش و تأسیسات آزمایشگاهی آن، به این بخش از فیزیک اختصاص داده‌اند. در ایران نیز طی بیست سال گذشته کوشش‌هایی برای ایجاد این شاخه از فیزیک به عمل آمده است که متأسفانه منجر به ایجاد یک جریان پویای علمی نشده است.

البيان مسکرالله

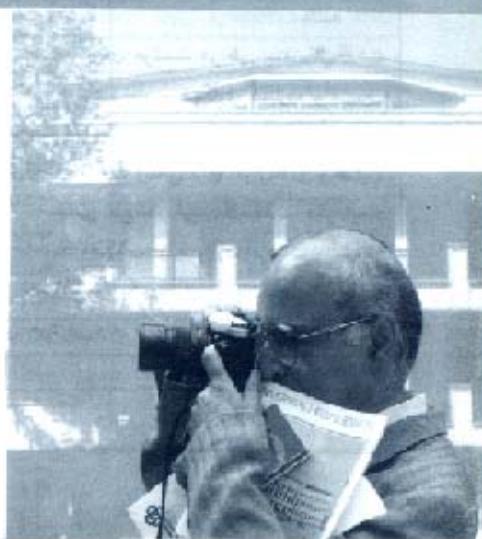
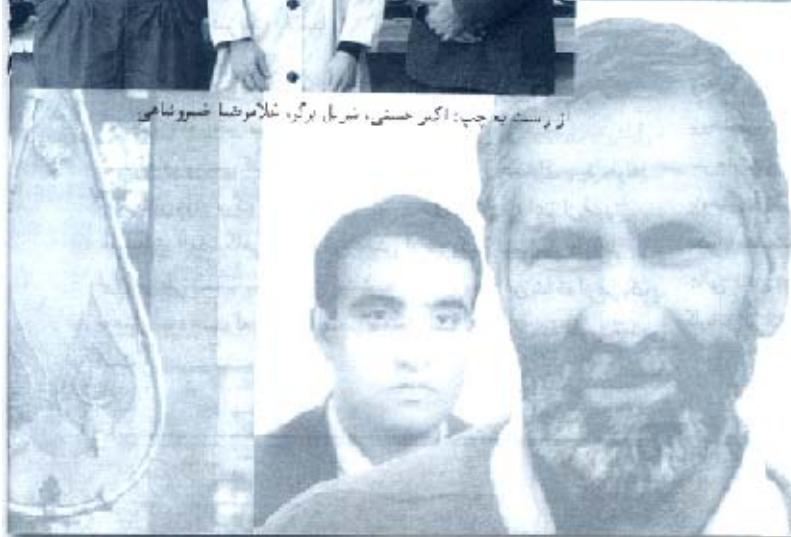
از راست به چپ: محمدجواد لاریجانی، فرهاد ردلان، امیر آقاسهیدی

راست: سیاوش ۵۴-چیزی، چپ: عیداً تمبا تھویلہ برائے

از راست به چپ: اکبر حسنی، سربل بروگ، شلاموش شیروانی

مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات

INSTITUTE FOR STUDIES IN THEORETICAL PHYSICS & MATHEMATICS

«از روزگاری کنسته»

۱۳۶۸ - ۱۳۷۵

از راست به چپ، استاد: عبد نشسته، رجماند، علی تورمی‌خانی،
هزاریار رامین‌زاد، رضا صادقی، روربه پورنادر
از راست به چپ، نشسته: عریم هیر خانی، رزیبا پیشتری زواره،
جعفر نوشا، یحیی تاش، سید عبادالله محمودیان

از راست به چپ: بهدیه گلشنی، فرهاد اردلان،
م.آ. خالاتبکش

حامد الدین ارفهی

از راست به چپ: زاک اشترن، حسیاء موحد، علی شریعت‌مقدمی،
محمدجواد لاريجانی

واحد انتشارات

به منظور کمک به نشر نتایج تحقیقاتی و آگاه ساختن علاقه‌مندان به برنامه‌ها و خدمات مرکز، واحد انتشارات، به عنوان زیرمجموعه‌ای از دفتر ریاست، در سال ۱۳۷۰ رسماً شروع به کار کرد. در حال حاضر واحد انتشارات به نشر ۵ نوع نشریه و کتاب به شرح زیر مبادرت می‌کند:

۱. اخبار (فصلنامه خبری مرکز)

این نشریه به منظور اطلاع‌رسانی در مورد رویدادهای مرکز منتشر می‌شود و شامل بخش‌های متنوعی است. در هر شماره مقاله‌هایی به قلم رئیس، مدیران، اعضای شورای علمی، یا یکی از صاحب‌نظران امر پژوهش انتشار می‌باشد که رهیافتی است به ارتقای بهره‌وری در محیط پژوهش، به‌گونه‌ای که مخاطب بتواند با تبعیت از انگیزه‌ها و تمرکز بر اهداف خاص خود، افق ذهنی مناسبی را برای اندیشه‌یدن بیابد و فضای مناسب تفکر خلاق و نوآوری را در ذهن خود شکل دهد.

مصاحبه با مدعین، انتشار چکیده‌ای از گزارش‌های تحقیقاتی، خبرهایی پیرامون تحول و توسعه شبکه الکترونیک و کتابخانه و سایر نهادهای مرکز، از عمدترين مطالب اين نشریه‌اند. به علاوه، در هر شماره فهرستی از انتشارات مرکز در دسترس خواندنگان قرار می‌گيرد. تاکنون ۱۹ شماره اخبار به‌چاپ رسیده است.

۲. گزارش‌های فنی

کلیه نتایج تحقیقاتی مرکز، اعم از هسته‌های تحقیقاتی یا تک پژوهه‌هایی که در بخش‌های مختلف مرکز تهیه می‌شود، توسط کمک‌کارشناسان بخش‌ها تایپ و برای صفحه‌آرایی و تکثیر به بخش انتشارات سپرده می‌شود. تاکنون ۱۶۰ گزارش فنی (از سال ۱۳۷۳ الی شهریور ۱۳۷۵) انتشار یافته است. محتوای گزارش‌ها معمولاً به صورت مقالات تخصصی در نشریات بین‌المللی منتشر می‌شود.

۳. درسنامه‌ها

در این مجموعه از انتشارات مرکز، درس‌های ارائه شده توسط استادان مرکز یا برخی از مدعین به صورت کتاب نشر می‌شود. تاکنون یک درسنامه انتشار یافته است.

۴. گزارش‌های کنفرانس‌ها

تاکنون (تا پایان سال ۱۳۷۵) ۴ مجلد از گزارش‌های کارگاه‌ها و سمینارها و کنفرانس‌های مهم به زبان‌های فارسی و انگلیسی به‌چاپ رسیده است.

۵. کتاب

تاکنون ۲ کتاب به‌چاپ رسیده است و کتب دیگری نیز آماده نشر می‌باشد.

گزارشی از ...

پژوهشکده در بهار ۱۳۷۴، به عنوان نهادی وابسته به مرکز، کار خود را به طور رسمی زیر نظر رئیس مرکز آغاز کرد.

بر اساس ماده ۱ در اساس نامه پژوهشکده سیستم‌های هوشمند، این پژوهشکده عمدتاً رسالت توسعه تحقیقات در زمینه‌های زیر را بر عهده دارد:

- سیستم‌های هوشمند و علوم شناختی؛
- علوم نظری کامپیوتر؛
- سیستم‌های معرفتی و معنایی؛
- تکنولوژی اطلاعات و اتوماسیون؛
- سیبریتیک و سیستم‌های رابط انسان و ماشین؛
- شبکه‌های عصبی و سیستم‌های استدلای-منطقی و حسابگری بیولوژیک؛
- زبان و سیستم‌های نمادین.

پذیرش زیرمجموعه پژوهشکده سیستم‌های هوشمند در مرکز با این اندیشه رشد یافته که با تعمیق و تبیيت پژوهش در کشور باید اجازه داد که زیر چتر محیط علمی مرکز، رشته‌های دیگری نیز پا گیرند و با همین درایت و بینش، پژوهشکده در حال حاضر هدایت ۱۵ طرح تحقیقاتی را بر عهده دارد و علاوه بر فعالیتی که در برگزاری سمینارهای ملی از خود نشان داده است، در مهر ماه ۱۳۷۵ بانی اولین تجمع بین‌المللی این رشته در ایران بوده است.

بودجه مرکز

بودجه مرکز هر ساله تحت ردیفی مستقل، در مجلس شورای اسلامی به تصویب می‌رسد. با توجه به گسترش فعالیت‌های مرکز و افزایش زیرمجموعه‌های بخش‌ها و تأسیس پژوهشکده سیستم‌های هوشمند و تأسیس دوره‌های دکترا و ...، افزایش سالانه کنونی بودجه جوابگوی نیازهای مرکز نیست و مرکز غالباً از این حیث دچار تنگنا است. مع‌هذا مرکز به منظور حفظ کمیت و کیفیت پژوهش، راهکار موقتی را برگزیده است: جدول زیر که نشان از کاهش سهم بودجه اجرایی (پرسنلی و سرمایه‌ای) برای افزایش سهم بودجه پژوهشی دارد، چاره موقتی است که مرکز برای کمیت بودجه خود برگزیده است. محققان چنانچه این امر استمرار یابد خطر نقصان فعالیت‌های پشتیبانی پژوهشی وجود دارد، که این نیز خود نیازمند توجه است.

صورت بودجه کل و سهم پژوهشی و اجرایی مرکز در سال‌های ۷۵-۱۳۷۰ (بر حسب هزار ریال)

۱۳۷۵	۱۳۷۴	۱۳۷۳	۱۳۷۲	۱۳۷۱	۱۳۷۰
۳,۰۰۰,۰۰۰	۲,۱۸۴,۵۱۶	۱,۷۵۴,۲۰۰	۱,۶۲۴,۵۸۰	۶۴۸,۰۰۰	۳۹۵,۰۰۰
۲,۱۰۰,۰۰۰	۱,۵۲۹,۱۶۱	۱,۱۴۰,۲۳۰	۱,۰۵۵,۹۷۷	۳۸۸,۸۰۰	۱۹۷,۵۰۰
%۷	%۷	%۶۵	%۶۵	%۶	%۵
۹,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۵,۳۵۵	۶۱۳,۹۷۰	۵۶۸,۶۰۳	۲۵۹,۰۰۰	۱۹۷,۵۰۰
%۳	%۳	%۳۵	%۳۵	%۴	%۵

مدیر اجرایی: ۱۵۲، ۲۲۹۰
امور عمومی: ۱۵۱، ۲۲۹۰
دورنگار: ۲۷۹۱۳۰ (دفتر ریاست)
بخش ریاضی: ۲۲۹۰۹۲۸
مدیریت اجرایی: ۲۸۳۰۷۵۰

برای ایجاد هماهنگی در شیوه ارائه اطلاعات علمی، اعم از تشکیل کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌های موردي و سایر برنامه‌های علمی مرکز، این مهم نیز بر عهده بخش انتشارات نهاده شده است.

محل استقرار

مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات کار خود را در فضایی بسیار کوچک مشکل از دو اتاق آغاز کرد، زیرا قصد نداشت که، بدون محقق و کتابخانه و ...، ساختمان عریض و طویلی داشته باشد. اما بهزودی مسلم شد که چنین فضای کوچکی، با توجه به رشد سازمانی و استقبال محققان و تلاش‌هایی که برای غنای گنجینه کتابخانه و اتصال به شبکه بین‌المللی کامپیوتری انجام می‌شود، تکافو نمی‌کند؛ لذا، همراه با گسترش فضای مورد نیاز با مرکز، فضای فیزیکی نیز رشد یافت. عدم تقارن گسترش فضای مورد نیاز با افزایش فعالیت‌های مرکز همواره راه حل‌های جدیدی می‌طلبید.

در مرحله اول، فضای موجود در ساختمان نیاوران گسترش یافت و در مراحل بعدی ساختمان‌هایی واقع در خیابان اختیاریه شمالی و شهید دکتر لواسانی به این مجموعه اضافه شد و به طور مقطعی از حد مسئله کمود فضا کاسته شد. سپس مسؤولان مرکز تصمیم گرفتند تا با ایجاد بنایی مجزا که با در نظر گرفتن وجود کاری مرکز طراحی شده باشد، این مشکل را به طور اساسی حل کنند. طراحی نقشه‌های مورد نیاز و برآورده نیازهای بلندمدت مرکز و تصویب آن توسط سازمان‌های مختلف ذیریز طبق دو سالی به طول انجامید، و خوشبختانه در ۲۵ مرداد ۱۳۷۵ عملیات احداث ساختمان مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات آغاز گردید.

در حال حاضر مرکز در سه ساختمان مستقر است:

ساختمان نیاوران (مرکزی). این ساختمان در میدان شهید باهنر (نیاوران) واقع است. در این ساختمان عمده بخش‌های اداری و پشتیبانی، قسمت‌هایی از بخش ریاضی، و نیز پژوهشکده سیستم‌های هوشمند مستقرند.

ساختمان اختیاریه. این ساختمان در خیابان اختیاریه شمالی واقع است. این ساختمان با فضایی حدود ۱۳۰۰ متر مربع در برگیرنده کتابخانه و بخش کامپیوتر و شبکه می‌باشد. دو هسته ریاضی نیز در این ساختمان مستقرند.

ساختمان فرمانیه. این ساختمان در خیابان شهید لواسانی (فرمانیه) واقع است. بخش فیزیک مرکز در این ساختمان فعالیت می‌کند. بنای جدید مرکز در فضای این ملک احداث خواهد شد.

اطلاعاتی دیگر

ساختمان نیاوران: تهران—میدان شهید دکتر باهنر (نیاوران).
صندوقد پستی: ۰۵۷۴۶-۱۹۳۹۵.
تلفخانه: ۰۲۸۱۶۶۷ و ۰۲۲۸۷۰-۱۳-۱۴.
بخش ریاضی: ۰۹۲۸-۲۲۹۰

